

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.16.23>

ТЛУМАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ПРАВОВИХ НОРМ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Ліпинський Владислав Віталійович
кандидат юридичних наук,
доцент, директор
(Навчально-науковий інститут права
та міжнародно-правових відносин
Університету митної справи
та фінансів, м. Дніпро, Україна)

У статті на підставі аналізу низки доктринальних джерел встановлюється сутність тлумачення адміністративно-деліктних правових норм та формулюється відповідна авторська дефініція.

Зауважено, що особливостями тлумачення норм адміністративно-деліктного права є такі: 1) багатоваріантність структури адміністративно-деліктних правових норм (різноманітність гіпотез, диспозицій, санкцій, складність структури, способи її викладу тощо); 2) як наслідок, тлумачення адміністративно-деліктних норм права порівняно з іншими нормами права (зокрема адміністративного) вирізняється специфікою способів інтерпретації. Способами такої інтерпретації є філологічне, контекстуальне, історико-політичне та системне тлумачення; 3) тлумачення адміністративно-деліктних норм права характеризується своєрідністю мети, завдань та функцій інтерпретації. Мета тлумачення, предметом якого є адміністративно-деліктні норми права, фокусується в межах загальної мети тлумачення адміністративних норм права, а його безпосередні завдання та функції корелюються із завданнями та функціями тлумачення законодавства про адміністративні правопорушення в цілому; 4) указаний процес інтерпретації характеризується складністю, яка пояснюється абстрактністю та неоднозначністю змісту деяких понять, закріплених у Кодексі України про адміністративні правопорушення, здебільшого зумовлених їх оціночним характером.

У результаті проведеного аналізу визначено, що тлумачення адміністративно-деліктних правових норм – це інтелектуально-вольова діяльність інтерпретатора, що здійснюється на підставі принципів та за допомогою способів тлумачення та яка спрямована на з'ясування та роз'яснення змісту адміністративно-деліктних правових норм із метою правильного й однакового їх розуміння та застосування.

Ключові слова: адміністративно-деліктне право, адміністративно-деліктні норми права, з'ясування, роз'яснення, тлумачення, сутність.

INTERPRETATION OF ADMINISTRATIVE AND TORT LEGAL NORMS: CONCEPT AND ESSENCE

Lipinsky Vladyslav Vitaliiovich,
Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor, Director
(Scientific Training Institute of Law
and International Legal Relations of the
University of Customs and Finance,
Dnipro, Ukraine)

The article, based on an analysis of a number of doctrinal sources, nature interpretation established administrative and tort law and formulated on the author's definition.

It is noted that the peculiarities of the interpretation of administrative tort law in particular are: 1) multivariate structure of administrative tort law (variety of hypotheses, dispositions, sanctions, complexity of the structure, methods of its presentation, etc.); 2) as a result, the interpretation of administrative-tort rules in comparison with other rules of law (including administrative) differs in the specifics of the methods of interpretation. Ways of such interpretation in particular are: philological interpretation; contextual interpretation; historical and political interpretation; systematic interpretation; 3) interpretation of administrative-tort law is characterized by the originality of the purpose, objectives and functions of interpretation. The purpose of interpretation, the subject of which is administrative tort law, focuses on the general purpose of interpretation of administrative law, and its immediate tasks and functions – respectively correlate with the tasks and functions of interpretation of legislation on administrative offenses in general; 4) this process of interpretation is marked by complexity, which is partly explained by the abstractness and ambiguity of the content of some concepts enshrined in the Code of Ukraine on Administrative Offenses, mainly due to their evaluative nature.

The analysis results show that interpretation of administrative-tort norms is the intellectual-volitional activity of an expositor which is carried out following the principles and through the ways of interpreting. It focuses on the clarification and explanation of the content of administrative-tort norms for their adequate and unified understanding and application.

Key words: administrative tort law, administrative tort rules, clarification, explanation, interpretation, essence.

Постановка проблеми та завдання дослідження. Істина (в традиційному розумінні) є не тільки метою наукового пізнання, а й самостійною цінністю, що забезпечує принципову можливість наукового знання збігатися з об'єктивною реальністю, бути комплексом базових рішень теоретичних і практичних завдань [1]. Водночас значення цього слова залежить від сфери його використання. Безумовно, з точки зору наукової методології, істина – це філософська гносеологічна характеристика мислення в його ставленні до свого предмета [2, с. 134]. Проте пошук істини є не тільки головною філософською проблемою, але й важливим складником будь-якої (не тільки наукової) діяльності людини. Усяка побутова, міжособистісна, корпоративна, державна, суспільно важлива або інша проблема чи то завдання, над вирішенням якої працює людина, може мати різні наслідки та результати, настання яких, як правило, залежить від обраного алгоритму пошуку правильної (на думку людини) відповіді, методології вирішення проблеми та істинного/хибного її усвідомлення.

Особливо вагоме значення правильність вирішення тієї чи іншої життєвої ситуації набуває тоді, коли від цього залежить життя та здоров'я людини, реалізація її прав

та обов'язків, трансформація обсягу правового статусу тощо. У сфері правових відносин особливу чутливість мають ті каузи¹, що стосуються обмеження прав та інтересів особи, спричинених вчиненням особою протиправного діяння або їх множинності. Кваліфікація останніх у багатьох випадках зумовлена не тільки конкретними обставинами справи, але й інтерпретацією тих правових норм, що порушені особою, правових норм, що визначають процесуальний порядок притягнення особи до юридичної відповідальності.

Звужуючи фокус попереднього обговорення досліджуваної проблематики, зазначимо, що в пошуку істини в конкретній справі про адміністративне правопорушення ефективність тлумачення адміністративно-деліктних правових норм відіграє надзвичайно важливу роль. Водночас уявлення про ефективність вказаного тлумачення, аналіз її умов та критеріїв багато в чому зумовлюється підходами автора до розуміння сутності інтерпретації норм права в цілому та адміністративно-деліктних правових норм зокрема.

Аналіз публікацій та виклад основних положень дослідження. Зауважимо, що наразі питання тлумачення правових норм залишається актуальним для правової доктрини і залишиться таким і надалі. Генеза розвитку юридичної науки та її узагальнений аналіз підтверджує той факт, що в різні історичні епохи та суспільні формації не існувало загальновизнаного уявлення про інтерпретацію права, а теорія тлумачення правових норм (як сукупність узагальнених положень, які становлять певну науку чи розділ науки) насичувалася все новими і новими концепціями.

Сьогодні можна окреслити три-чотири основних підходи до розуміння сутності тлумачення права:

- як інтелектуальний процес щодо з'ясування правових норм [3, с. 7; 4, с. 88; 5, с. 415–416; 6, с. 518–519; 7, с. 40; 8, с. 260; 9, с. 6];
- як два самостійні розумові (інтелектуальні) процеси тлумачення-з'ясування та тлумачення-роз'яснення норм права [10, с. 87; 11, с. 231; 12, с. 173; 13, с. 101–102; 14, с. 17; 15, с. 18–19];
- як з'ясування та роз'яснення змісту правових норм із метою їх правильного застосування [16, с. 290; 17, с. 262; 18, с. 6; 19, с. 45; 20, с. 8–9; 21, с. 65–66; 22, с. 169; 23, с. 8; 24, с. 26; 25, с. 65; 26, с. 51–52];
- як форма правотворчості, що передбачає можливість або полягає у створенні нової норми в результаті (з'ясування та) роз'яснення чинних правових норм [27; 28; 29; 30].

Так, наприклад, перша зі згаданих концепцій тлумачення права передбачає, що тлумачення норм права – це процес з'ясування точного сенсу, змісту норми права, що тлумачиться, діяльність, націлена на виявлення динамічного об'єктивного сенсу, укладеного в нормі права, зумовленого сучасними потребами суспільного розвитку. А.В. Семенов стверджує, що ознаки будь-якого юридичного тлумачення полягають у меті тлумачення як з'ясування справжнього змісту норм права, розкриття їх внутрішнього змісту; змісті юридичного тлумачення як сукупності спеціальних прийомів і методів, спрямованих на досягнення зазначеної мети; трактуванні тлумачення як невід'ємної частини процесу реалізації норм права [31, с. 175].

Відповідно, сутність ідеї про те, що тлумачення норм права має два самостійних аспекти (з'ясування та роз'яснення), кристалізована в працях О.П. Коренева, який стверджував, що з'ясування сенсу норм адміністративного права, який об'єктивно виражений словами, є необхідною стадією застосування норм. Вона полягає у встановленні повного і точного змісту, норми, що підлягає застосуванню. У процесі тлумачення, як наголошував

¹ У розумінні правового становища, ситуації, судової справи, тяжби.

учений, виявляється зміст норми, права і юридичні обов'язки, які можуть виникнути на підставі норми, яка тлумачиться. Тлумачення потребують усі норми, тому що не можна правильно застосувати норму, не усвідомивши її сенсу.

На переконання О.П. Коренева, необхідність тлумачення-з'ясування норм права зумовлена абстрактним характером правил, що містяться в нормах. Підведення одиначного під загальне не є можливим без з'ясування загального правила. Тлумачення зумовлене необхідністю розуміння суб'єктом застосування соціально-політичних цілей і юридичного значення норм. «Вираз державної волі, що міститься в нормах, здійснюється не тільки за допомогою загальноновживаних слів, але і спеціальних юридичних термінів, а також шляхом застосування способів і засобів юридичної техніки (поділ акта, що містить адміністративно-правові норми, на пункти, статті, розділи, підрозділи, застосування відсилань, указівок тощо). Це вимагає з'ясування змісту термінів та засвоєння юридичних прийомів», – писав учений-адміністративіст [13, с. 101].

Що стосується тлумачення-роз'яснення, то дослідник зауважував, що необхідність такого тлумачення зумовлена потребою внесення корективів у практику застосування адміністративно-правових норм, неясністю, неповнотою, неточністю норм [13, с. 102].

О.В. Капліна в цьому ж контексті звертає увагу на те, що роз'яснення не завжди є обов'язковою стадією процесу тлумачення норми права. Учена зазначає, що кожна стадія процесу тлумачення має свої риси, специфічні характеристики, мету, зміст, форму й методи реалізації. З'ясування є першим елементом тлумачення й забезпечує розуміння правової норми в процесі правотворчості, застосування норм права, систематизації нормативних актів. Як зазначає дослідниця, розв'язання питання про етапи тлумачення та їх взаємозв'язки залежать від того, який вид тлумачення здійснюється, від суб'єктного складу, а також від мети правотлумачної діяльності. Так, як зауважує О.В. Капліна, хоч з'ясування смислу норми права та роз'яснення під час тлумачення тісно взаємопов'язані, але все-таки є самостійними процесами. Роз'яснення є важливим, але не обов'язковим елементом процесу тлумачення. Проте для правозастосовного тлумачення воно є невід'ємним складником. Такий підхід у розумінні тлумачення, який об'єднує з'ясування і роз'яснення, дозволяє говорити про тлумачення норми права, з одного боку, як методу пізнання, а з іншого – як виду юридичної діяльності [32, с. 11–12].

Ідея розуміння тлумачення норм права як з'ясування та роз'яснення змісту правових норм передбачає, як правило, нерозривність двох указаних розумових процесів. Так, С.С. Алексєєв підкреслює, що «юридичне тлумачення (тлумачення закону, права) включає два елементи: з'ясування – розкриття змісту (інтерпретація) юридичних норм «для себе»; роз'яснення – розкриття змісту (інтерпретація) юридичних норм «для інших». Роз'яснення може міститися в спеціальних актах (вони називаються інтерпретаційними), але воно може міститися і в самому змісті актів застосування права, зокрема таких, як рішення суду в юридичній справі» [33].

І.Ю. Настасяк вважає, що тлумачення правових норм – це діяльність державних органів, різних організацій і окремих громадян, спрямована на з'ясування і роз'яснення змісту обов'язкової волі суспільства, вираженої в нормах права [34, с. 52]. Підтримуючи вказаний підхід, Ж.М. Мельник-Томенко зазначає, що процес інтерпретації складається з двох частин. На першому етапі норму слід зрозуміти, тобто усвідомити самому правозастосовувачеві або ж суб'єктові тлумачення, а на наступному етапі правову норму інтерпретатор роз'яснює вже іншим суб'єктам [35, с. 112].

Загалом, указаний підхід підтримують й інші дослідники, проте мають низку важливих уточнень. Так, В.В. Гончаров указує на те, що терміно-поняття «тлумачення юридичних норм» позначає два пов'язані, але не тотожні за змістом явища; перше зумовлене зрозумілістю норми для реципієнта, тобто коли немає сумнівів у її змісті

і, відповідно, нема потреби переформулювати норму більш зрозуміло. Таке явище можна відобразити терміно-поняттям «тлумачення-розуміння». Друге ж пов'язане, навпаки, з незрозумілістю змісту норми для реципієнта, через що, відповідно, виникає потреба викласти деякі її лексеми більш зрозуміло. Таке явище можна відобразити терміно-поняттям «тлумачення-пояснення» [36, с. 185].

Ю.Л. Власов визначає тлумачення норм права як інтелектуально-вольову діяльність об'єктивного і суб'єктивного характеру із з'ясування та роз'яснення волі законодавця, матеріалізовану в нормі права, та результати цієї діяльності. Але при цьому вчений, як і О.В. Капліна, уточнює, що співвідношення з'ясування та роз'яснення має встановлюватись за цільовим призначенням тлумачення норм права. Так, у процесі тлумачення норми права з метою розуміння її змісту з'ясування є самостійним процесом пізнання; коли ж ставиться мета роз'яснити зміст правової норми, то з'ясування і роз'яснення складають єдиний процес, спрямований на доведення змісту норми до третіх осіб [37, с. 6].

Тлумачення норм права як форма правотворчості, як правило, розглядається тими вченими-правниками, які схильні спиратися в цих роздумах на бачення зарубіжних учених на теорію інтерпретації, в державах яких судовий прецедент визнається джерелом права. Так, тлумачення норм права, на думку американських дослідників, є розумовим процесом, за допомогою якого ми розуміємо текст. Шляхом інтерпретації ми дізнаємося про нормативне повідомлення тексту, виводимо юридичне значення (зміст) тексту з його семантичного значення. Інтерпретатор надає «статичному праву» динамічності, вводить правову норму в практику. Тлумачити текст, як уважає А. Барак, означає обирати його юридичне значення серед певної кількості семантичних можливостей, зокрема вирішувати, яке із семантичних значень тексту становить його належне юридичне значення [38, с. 4].

Подібні думки та їх аргументація дозволили Я.М. Колоколову дійти висновку, що автентичне офіційне тлумачення норм права – особливий самостійний різновид юридичної діяльності, який є специфічною формою правотворчості. Російській дослідник переконує, що цей вид інтерпретації носить правотворчий характер, а його результати мають таку ж юридичну силу, як і норми права, які тлумачаться [30, с. 13–14]. О.В. Веренікіотова, котра досліджує оціночні поняття у праві, стверджує, що тлумачення текстів нормативно-правових актів, що містять оціночні поняття, є змістовною стороною правотворчого процесу. На переконання вченої саме під час правотворчої діяльності тлумачення текстів нормативно-правових актів набуває суттєвих особливостей та здатне усунути певні помилки під час викладення правових норм, які можуть зумовити непорозуміння і неправильне їх тлумачення [28, с. 62].

Тези про тлумачення як певну форму правотворчості висловлює й М.І. Козюбра, але водночас вчений висловлює низку важливих уточнень. На думку вітчизняного теоретика права, правотворчість, безперечно, не є функцією (тобто одним з основних напрямів діяльності) правотлумачних органів, зокрема судів. Наділення їх такою функцією суперечило б принципу розподілу влади, на що цілком слушно звертають увагу противники судової правотворчості. Тому механічно переносити на вітчизняну правову систему, як і на континентальну правову сім'ю, зміст англійського «judge – made – law» справді не є коректним. Водночас М.І. Козюбра зазначає, що спрощено було б розглядати правозастосовну (насамперед судову) практику (тим паче практику органів конституційного контролю – конституційних судів) як щось таке, що перебуває окремо від процесу правотворення. Наявність у правотлумачній діяльності елементів правотворення не є аномалією, як це ще нерідко кваліфікується у вітчизняній літературі, а є об'єктивною необхідністю, яка хоч і має свої межі, проте повністю не може бути виключеною з діяльності Конституційного Суду і судів загальної юрисдикції, оскільки закладена в самій природі їх діяльності [39, с. 22; 40, с. 112–113].

М.І. Козюбра запевняє, що заперечувати очевидні факти виходу судового тлумачення за межі з'ясування і роз'яснення волі конституцієдавця чи законодавця, наповнення відповідних конституційних чи законодавчих положень, що тлумачаться, змістом, який часто відрізняється від змісту, що вкладався у них конституцієдавцем чи законодавцем, означає залишатися на позиціях крайнього формалізму і догматизму, не сумісних із сучасними уявленнями про право та місце в ньому людини. Водночас знаний теоретик права уточнює, що сказане зовсім не означає, що судові тлумачення – правотворення чи судова «добудова» і «розвиток» права, що не мають меж і визначаються виключно судовим розсудом [39, с. 23].

На його переконання, суди можуть звертатися до «добудови» і розвитку права (правотворення) лише тоді, коли на основі всебічного зважування аргументів «за» і «проти» вони доходять висновку, що без елементів правотворення реалізація того чи іншого права людини не є можливою, тобто коли аргументи забезпечення прав людини виявляються вищими, переконливішими в ієрархії цінностей ніж аргументи дотримання принципу розподілу влади. Права людини – це і є той базовий критерій, який визначає межі судового тлумачення і правотворення [39, с. 24; 40, с. 113–114].

Підтримуючи М.І. Козюбру в тому, що аргументи принципу верховенства права є вирішальними під час розгляду будь-якої юридичної справи, констатуємо, що в нашому розумінні тлумачення норм права є стадією правореалізаційного процесу і не може одержувати рис правотворчості. У цій полеміці ми підтримуємо тези Ю.Г. Ткаченка, висловлені ним ще в минулому столітті, який переконував, що «...тлумачення не може і не повинно вносити поправок у правові норми. Воно лише деталізує, роз'яснює наявні в законі положення. Тлумачення юридичних норм не можна ототожнювати з правотворчістю. Правотворчість передбачає створення нових правових положень, нових норм. Тлумачення ж цих норм не повинно і не може створювати» [9, с. 4–5].

Так само логічними є й відповідні думки О.В. Білоуса, який наполягає на тому, що тлумачення – стадія, обов'язковий етап процесу реалізації права. Тлумачення як стадія правотворчості є характерним для англосаксонської правової системи. Однак так зване «судове тлумачення» в окремих випадках може виходити за межі правореалізаційного процесу та одержувати риси правотворчості, але лише в тому випадку, якщо це стосується правотлумачної діяльності Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що передбачено чинним законодавством України, згідно з яким, наприклад, суди застосовують під час розгляду справ практику ЄСПЛ як джерело права [26, с. 52].

Що стосується тлумачення норм адміністративного та адміністративно-процесуального права, то слід визнати, що інтерпретація цих різновидів правових норм також є одним із традиційних предметів вивчення для представників галузевих юридичних наук, хоча в кількості фундаментальних монографічних та дисертаційних робіт навряд чи зрівняється із загальнотеоретичними дослідженнями у сфері теорії права.

Уже згаданий нами О.П. Коренів цілком слушно зауважував, що процес з'ясування змісту адміністративно-правових норм аналогічний з'ясуванню сенсу норм будь-якої іншої галузі права. Водночас тлумачення норм адміністративного права має певні особливості, специфічні властивості, а саме:

«1) адміністративно-правові норми характеризуються різноманітністю гіпотез, диспозицій, заохочень, санкцій, складністю структури, способів і форм викладу. Це ускладнює тлумачення, не дозволяє суб'єктові застосування обмежуватися розглядом нормативного акта, що регулює відповідний вид управлінських відносин, а змушує його звертатися до норм інших актів, з'ясовувати їх взаємозв'язок. Зважаючи на відсутність належного рівня систематизації та кодифікації адміністративного

законодавства, не завжди легко знаходити взаємозв'язок одних норм з іншими, вирішувати труднощі, що виникають у процесі з'ясування норм;

2) тлумачення-роз'яснення адміністративно-правових норм, яке має обов'язковий характер (офіційне тлумачення), здійснюється безліччю органів і осіб. Інтерпретаційні акти, які стосуються норм адміністративного права, має право видавати орган, який установив ці норми. Тлумачення однієї й тієї ж норми за необхідності проводиться декількома компетентними органами;

3) застосування норм матеріального адміністративного права здійснюється за допомогою адміністративно-процесуальних, а в низці випадків – цивільно-процесуальних норм права. Водночас наявні матеріальні норми колгоспного, фінансового, трудового та інших галузей права, які застосовуються в порядку, визначеному адміністративно-процесуальними нормами. Ці фактори зумовлюють такі особливості під час з'ясування змісту адміністративно-правових норм: а) з'ясування норм матеріального адміністративного права має здійснюватися не тільки в єдності з адміністративними процесуальними, а й із цивільно-процесуальними нормами; б) так само з'ясування змісту адміністративно-процесуальних норм має здійснюватися в єдності з відповідними матеріальними нормами фінансового, трудового та інших галузей права» [13, с. 102–103].

Загалом, поділяючи думку про те, що специфіка тлумачення норм адміністративного права полягає в різноманітті їх складників, зазначимо, що слідування концепції широкого розуміння адміністративного процесу, прихильником якої був О.П. Коренев, зумовило низку методологічних аберацій, допущених радянським ученим. Наприклад, ми переконані в тому, що норми адміністративного процесуального права не мають обслуговувального характеру щодо інших галузей права, що спростовує тезу про специфіку тлумачення матеріальних норм адміністративного права, яка, на думку О.П. Коренева, полягає в необхідності їх співвідношення з відповідними галузевими правовими нормами (колгоспного, фінансового, цивільно-процесуального, трудового права тощо), які забезпечують реалізацію адміністративно-правових норм.

Вітчизняна дослідниця засад тлумачення адміністративного законодавства О.І. Костенко вважає, що найбільш характерними особливостями тлумачення цього різновиду законодавства та його норм, які впливають одна з одної та тісно пов'язані між собою, є такі: об'єкт та система суб'єктів такого тлумачення, складність та динамічність процесу інтерпретації актів адміністративного законодавства, специфіка способів (методів), форм фіксації тлумачення – актів інтерпретації тощо [41, с. 46].

На її думку, тлумачення актів адміністративного законодавства – це розумова інтелектуально-вольова діяльність відповідного суб'єкта інтерпретації, яка вирізняється специфічними методами та способами і закріплюється в спеціальних актах інтерпретації, спрямована на з'ясування і роз'яснення змісту та обсягу адміністративно-правових норм відповідного нормативно-правового акта у сфері адміністративного права або ж його відповідного нормативного припису, охорону та всебічне зміцнення принципів верховенства права, пріоритету захисту інтересів людини і громадянина та законності у взаємовідносинах з органами публічної адміністрації під час притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності та захисту прав особи в порядку адміністративного судочинства, проходження громадянами публічної служби, надання адміністративних послуг тощо [41, с. 165].

У цій, у цілому обґрунтованій позиції вченої є дещо суперечливі тези, з якими ми не погоджуємося. Так, на нашу думку, суб'єктний склад тлумачів указаних норм навряд чи відрізняється від суб'єктів тлумачення, скажімо, норм цивільного або фінансового чи податкового права. В усіх цих випадках, інтерпретаторами можуть бути як пересічні громадяни (сторони цивільно-правових угод, платники податків, публічні службовці,

порушники правил дорожнього руху тощо), так і спеціально вповноважені органи та їх посадові особи (органи опіки та піклування, податкові та інші інспекції, органи національної поліції тощо), а також суди (адміністративні та загальної юрисдикції).

Окрім того, ми вважаємо, що тлумачення адміністративного законодавства закріплюється не тільки в спеціальних актах інтерпретації. Його результати можуть фіксуватися (залежно від різновиду тлумачення) і в науково-практичних коментарях до адміністративного законодавства чи його окремих актів, наукових публікаціях, інших зовнішніх формах результатів тлумачення (роз'яснення, листи тощо).

Продовжуючи розгляд теоретичних аспектів тлумачення правових норм, зазначимо, що Ж.М. Мельник-Томенко, аналізуючи окремі аспекти тлумачення загальних принципів адміністративного судочинства, резюмує, що тлумачення вказаних засад адміністративного процесу – це розумова інтелектуально-вольова діяльність відповідного суб'єкта інтерпретації, яка вирізняється специфічними методами та способами, закріплюється в спеціальних актах інтерпретації, науково-практичних коментарях до адміністративно-процесуального законодавства, наукових статтях та інших зовнішніх формах результатів тлумачення, спрямована на з'ясування і роз'яснення змісту загальних засад адміністративного процесу з метою правильного й однакового їх розуміння та застосування на практиці. Як і О.І. Костенко, Ж.М. Мельник-Томенко окреслює основні особливості такого тлумачення, виділяючи серед них такі:

- тлумачення загальних принципів адміністративного судочинства характеризується специфічною метою, завданнями та функціями;
- інтерпретація загальних засад адміністративного процесу вирізняється своєрідністю способів тлумачення;
- указаний процес інтерпретації характеризується складністю, яка пояснюється абстрактністю та неоднозначністю змісту загальних принципів адміністративного судочинства;
- під час установлення змісту загальних засад адміністративного процесу підлягає обов'язковому врахуванню відповідна правотлумачна практика ЄСПЛ;
- інтерпретація загальних принципів адміністративного судочинства, закріплених у Кодексі адміністративного судочинства України, здійснюється на основі й з урахуванням положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [42, с. 173].

Указані особливості тлумачення загальних принципів адміністративного судочинства, окреслені Ж.М. Мельник-Томенко, схильні підтримати й ми, але зазначимо, що складність процесу інтерпретації вказаних засад, понять та категорій не є перманентною особливістю їх тлумачення, оскільки оціночні та абстрактні поняття містяться і в інших галузевих різновидах правових норм, зокрема адміністративно-деліктних.

Особливості тлумачення адміністративно-деліктних норм права залишається малодослідженим у вітчизняній адміністративно-правовій науці питанням. Як уже зазначалося, на монографічному або дисертаційному рівні вказана проблематика, як правило, залишається осторонь уваги дослідників [43–45]. У більшості навчальних видань, присвячених адміністративно-деліктному праву, цьому аспекту якщо і приділяється увага, то, на жаль, фрагментарно. Лише в окремих виданнях деякі особливості інтерпретації відповідних галузевих норм відображаються на сторінках підручника. Загалом, аналогічна ситуація спостерігається і в підручниках та навчальних посібниках, присвячених теоретичним та практичним аспектам адміністративної відповідальності [46–48].

Наприклад, у навчально-методичному посібнику «Адміністративно-деліктне право», авторами якого є В.І. Дьордяй, М.М. Гецько, Н.В. Ігнатко, проблематика тлумачення правових норм взагалі не розглядається [49]. Водночас у навчальному посібнику з відповідної

тематики за авторством А.М. Крамніка доволі розгорнуто дається відповідь на низку питань теоретичного та практичного змісту саме в аспекті тлумачення норм адміністративно-деліктного права. Так, А.М. Крамнік указує, що під тлумаченням норм адміністративно-деліктного закону розуміється діяльність судових органів, інших державних органів, їх посадових осіб, недержавних організацій, учених й окремих громадян зі з'ясування, роз'яснення, визначення змісту правових норм. Тлумачення дає можливість зрозуміти зміст адміністративно-деліктної норми, її основну мету, спрямованість і можливі наслідки дії припису, який тлумачиться. У процесі тлумачення з'ясовуються історична обстановка прийняття цієї норми, умови, в яких відбувається тлумачення, аналізується текст статті (норми), офіційні та неофіційні роз'яснення, інші близькі за змістом норми, матеріали періодичної преси, наукові праці тощо [50].

Білоруський дослідник зауважує, що тлумачення є необхідним, воно втілюється як у правотворчій, так і в правозастосовній науковій діяльності, навчальному процесі. У правотворчій діяльності тлумачення здійснюється ще на стадії формування, створення або зміни норм. Творці повинні усвідомити дійсний сенс і призначення майбутніх приписів, зіставити їх із наявними, адже значна частина видаваних норм так чи інакше пов'язана з уже наявними волевиявленнями (нормами) законодавця [50].

Як бачимо, гіпотеза про малодослідженість проблематики тлумачення норм адміністративно-деліктного права знаходить своє підтвердження на прикладі зазначених праць. Проте навряд чи причина такого стану речей полягає у відсутності актуальності зазначеної теми або у відсутності до неї інтересу з боку вчених-адміністративістів. Певно, така ситуація пояснюється складністю зазначеного питання, його потенційною дискусійністю і неоднозначністю. Однак говорити про цю проблему, шукати шляхи її наукового вирішення варто, адже немає жодних сумнівів у тому, що процесу тлумачення адміністративно-деліктних правових норм притаманні характерні особливості, які відрізняють його не тільки від тлумачення, наприклад, норм цивільного права, а й від інших норм адміністративного права, які не регулюють питання адміністративної відповідальності.

Якщо рухатися правильним шляхом вищезгаданих колег, які окреслювали спектр особливостей тлумачення процесуальних і матеріальних норм, то пошук перманентних рис інтерпретації норм адміністративно-деліктного права також приводить до будови її (інтерпретації) механізму та пов'язаний зі структурою норм і способами їх викладу в адміністративно-деліктному законодавстві.

Перед тим, як окреслити коло таких особливостей, повернемося до загальних теоретичних питань тлумачення норм адміністративно-деліктного права як такого, розуміння яких також допоможе пояснити логіку, якою автор керувався при формулюванні нижчеописаних висновків. Так, слід зазначити, що, на наше переконання, цей процес, безумовно, складається з двох взаємопов'язаних стадій (з'ясування та роз'яснення адміністративно-деліктної правової норми). Під час з'ясування тлумач шукає сенс досліджуваної ним норми, намагається усвідомити її правильний зміст, а під час роз'яснення – формулює результат її розуміння, наводить аргументи на обґрунтування своєї позиції тощо.

Також варто зазначити, що ми солідарні з тими вченими, які розглядають тлумачення права як стадію його застосування, при цьому відкидаючи ідею про те, що інтерпретація правової норми може призводити до створення нової норми і набуває всіх рис правотворчості. Іншими словами, на нашу думку, інтерпретація адміністративно-деліктної правової норми є однією з найважливіших стадій її застосування, в результаті якої нова норма не створюється. Таким чином, тлумачення адміністративно-деліктної норми права не є формою правотворчості.

Висновки. На підставі викладених думок, убачається, що особливостями тлумачення норм адміністративно-деліктного права є такі:

1) багатоваріантність структури адміністративно-деліктних правових норм (різноманітність гіпотез, диспозицій, санкцій, складність структури, способи її викладу тощо). Досить часто диспозиція деліктної норми міститься в інших (спеціальних) законодавчих або підзаконних актах, про що багато описано як у ретроспективній, так і в сучасній правовій науковій та навчальній літературі. Це, безумовно, накладає певні особливості на процес тлумачення таких норм, коли так зване «системне тлумачення адміністративно-деліктної норми права» обов'язково передбачає її аналіз крізь призму дослідження спеціального акта, в якому розкривається термін, що міститься в тій чи іншій статті Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП).

Крім усього іншого, особливістю адміністративно-деліктного законодавства є те, що не всі санкції адміністративної відповідальності містяться в межах КпАП, а в деяких випадках суб'єктами адміністративної відповідальності є не тільки фізичні, а і юридичні особи, що суперечить положенням Глави 2 КПАП;

2) як наслідок, тлумачення адміністративно-деліктних норм права порівняно з іншими нормами права (зокрема адміністративного) вирізняється специфікою способів інтерпретації. Способами такої інтерпретації є філологічне, контекстуальне, історико-політичне та системне тлумачення;

3) тлумачення адміністративно-деліктних норм права характеризується своєрідністю мети, завдань та функцій інтерпретації. Мета тлумачення, предметом якого є адміністративно-деліктні норми права, фокусується в межах загальної мети тлумачення адміністративних норм права, а його безпосередні завдання та функції корелюються із завданнями та функціями тлумачення законодавства про адміністративні правопорушення в цілому;

4) указаний процес інтерпретації характеризується складністю, яка пояснюється абстрактністю та неоднозначністю змісту деяких понять, закріплених у КпАП, головним чином зумовлених їх оціночним характером («причини та умови, що сприяють вчиненню проступків», «шкідливі наслідки», «суспільні шкідливі посягання», «хворобливий стан», «доцільно», «малозначності вчиненого», «в дусі додержання законів», «при збігу тяжких особистих чи сімейних обставин», «під впливом сильного душевного хвилювання», «напіввільні умови», «жорстоке поводження», «інша шкода», «грубе порушення», «інший обман», «нецензурна лайка», «громадські місця», «образливе чіпляння», «спокій громадян», «п'яний вигляд», «злісна непокора», «неправомірна вигода», «своїм внутрішнім переконанням», «правосвідомістю», «у можливо короткий строк», «у виняткових випадках», «з особливою потребою», «у невідкладних випадках» тощо) [51, с. 8–9].

У результаті проведеного аналізу зазначимо, що тлумачення адміністративно-деліктних правових норм – це інтелектуально-вольова діяльність інтерпретатора, що здійснюється на підставі принципів та за допомогою способів тлумачення, спрямована на з'ясування та роз'яснення змісту адміністративно-деліктних правових норм із метою правильного й однакового їх розуміння та застосування.

Список використаних джерел:

1. Истина // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Истина>.
2. Философия: Энциклопедический словарь / под ред. А.А. Ивина. Москва, 2004. 1072 с.
3. Михайлович Д.М. Офіційне тлумачення закону : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 19 с.

4. Дюрягин И.Я. Применение норм советского права: теоретические вопросы. Свердловск, 1973. 248 с.
5. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. Санкт-Петербург, 2003. 430 с.
6. Трубецкой Е.Н. Энциклопедия права. Теория государства и права : хрестоматия : в 2-х т. / авт.-сост. М.Н. Марченко. Москва, 2004. Т. 2. С. 518–522.
7. Беляева О.М. Толкование норм права. *Ученые записки Казанского государственного университета. Гуманитарные науки*. 2007. Т. 149. Кн. 6. С. 39–47.
8. Строгович М.С., Голунский С.А. Теория государства и права. Москва, 1940. 600 с.
9. Ткаченко Ю.Г. Толкование юридических норм в СССР : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук. Москва, 1950. 26 с.
10. Таганцев Н.С. Русское уголовное право: Часть общая : лекции: в 2-х т. / сост. и отв. ред. Н.И. Загородников. Москва, 1994. Т. 1. 380 с.
11. Сырых В. М. Теория государства и права : учебник ; 2-е изд., стер. Москва, 2002. 592 с.
12. Шаргородский М.Д. Избранные работы по уголовному праву. Санкт-Петербург, 2003. 434 с.
13. Коренев А.П. Нормы административного права и их применение. Москва, 1978. 142 с.
14. Бошно С. В. Толкование норм права. *Право и современные государства*. 2013. № 4. С. 17–25.
15. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2007. 480 с.
16. Алексеев С.С. Общая теория права : учебник : в 2-х т. Т. 2. Москва, 1982. 359 с.
17. Котенко М.В. Тлумачення норм права в системі юридичної діяльності. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2012. № 1. Т. 25(64). С. 258–263.
18. Власов Ю.Л. Проблемы тлумачення норм права : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 180 с.
19. Молибога М.П. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 42–46.
20. Вопленко Н.Н. Официальное толкование норм права. Москва, 1976. 119 с.
21. Лазарев В.В. Применение советского права. Казань, 1972. 200 с.
22. Спасов Б. Закон и его толкование / пер. с болг. Е.И. Калюшина, В.М. Сафонова. Москва, 1986. 169 с.
23. Пиголкин А.С. Толкование нормативных актов в СССР. Москва, 1962. 167 с.
24. Щепельков В.Ф. Уголовный закон: преодоление противоречий и неполноты. Москва, 2003. 416 с.
25. Білоус О.В. Людиноцентричні та аксіологічні аспекти тлумачення понять та категорій адміністративного судочинства: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 340 с.
26. Білоус О.В. Тлумачення норм права : поняття та сутність. *Jurnalul juridic national : teorie și practică*. 2020. № 3. С. 46–53.
27. Манукян А.Г. Толкование норм права: виды, система, пределы действия : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Санкт-Петербург, 2006. 177 с.
28. Веренкіотова О.В. Оціночні поняття у правових актах: теорія та практика реалізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2013. 195 с.
29. Левина Д.Н. Теоретические проблемы толкования и применения оценочных понятий : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2007. 36 с.
30. Колоколов Я.Н. Аутентическое официальное толкование норм права: теория, практика, техника : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2011. 36 с.
31. Семёнов А.В. Некоторые вопросы толкования норма права. *Вестник ТИСБИ*. 2013. № 4(56). С. 172–175.

32. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права : монографія. Харків : Право, 2008. 296 с.
33. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия : опыт комплексного исследования. Москва: Статут, 1999. 712 с.
34. Настасяк І.Ю. Тлумачення правових норм : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 336 с.
35. Мельник-Томенко Ж.М. Застосування практики Європейського суду з прав людини при тлумаченні загальних принципів адміністративного судочинства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2020. 235 с.
36. Гончаров В.В. Динамічне тлумачення юридичних норм. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України. Серія І. Дослідження та реферати / редкол.: П.М. Рабінович (гол. ред.) та ін. Львів : СПОЛОМ, 2013. Вип. 27. 252 с.
37. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 17 с.
38. Barak A. Purposive Interpretation in Law : translated from the Hebrew by Sari Bashi. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 2005. 423 p.
39. Козюбра М.І. Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості. *Право України*. 2014. № 1. С. 22–32.
40. Білоус О.В. Поняття та категорії адміністративного судочинства: людиноцентричні та аксіологічні аспекти тлумачення: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2020. 395 с.
41. Костенко О.І. Тлумачення актів адміністративного законодавства: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 209 с.
42. Мельник-Томенко Ж.М. Concepts and features of interpretation of the general administrative judicial principles. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. С. 164–173.
43. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
44. Колпаков В.К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 590 с.
45. Миколенко О.М. Функції адміністративно-деліктного права (теоретико-правовий аспект) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 484 с.
46. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
47. Адміністративна відповідальність : навчальний посібник / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Київ: Істина, 2011 р.184 с.
48. Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення : навчальний посібник. В.Д. Сущенко, С.Ф. Константінов, Ю.О. Єрмаков, І.О. Луговий, С.А. Мозоль. Київ : 2012. 183 с.
49. Дьордяй В.І., Гецько М.М., Ігнатко Н.В. Адміністративно-деліктне право: навчально-методичний посібник. Ужгород : УЖНУ, 2019. 85 с.
50. Крамник А.Н. Административно-деликтное право. Общая часть : Пособие для студентов вузов. Минск: Тесей, 2004, 288 с. URL: <https://lektsii.org/3-45602.html>.
51. Біленко В.А. Оціночні поняття в адміністративно-деліктному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2012. 24 с.